

MOKSLO VERTINIMAS: KELETAS ŠTRICHŲ

Vincentas Lamanuskas
Šiaulių universitetas, Lietuva

Apie mokslo vertinimą pastaruosiu metu diskutuojama vis plačiau. Gaila, Lietuvoje šios diskusijos išlieka nerezultatyvios. Š. m. kovo 19 d. Lietuvos mokslo periodikos asociacija organizavo trečiąją konferenciją mokslo vertinimo klausimais. Kaip teigiama asociacijos interneto svetainėje, „mokslinė veikla vis dažniau laikoma svarbiausiu ekonominės veiklos ir visuomenės gerovės veiksnium, jos vertinimas tapo pagrindiniu mokslų finansuojančių institucijų ir organizacijų klausimu“ (<http://serials.lt/konferencija-technologijos-keiciancios-mokslo-vertinima/>). Konferencijoje buvo pristatytos šiuolaikinių technologijų teikiamos galimybės vertinti mokslą. Prof. Henk Moed aptarė bibliometrinius rodiklius, naudojamus vertinant mokslinę produkciją. Aiški prelegento mintis, kad mokslometrijos vaidmuo didėja. Vis dėlto mokslometrinius rodiklius reikia vartoti atsakingai, kvalifikuotai. Viena vertus, tai elementarūs tarptautiniai standartai ir patirtis, kita vertus, itin svarbu, kaip mokslo vertinimo politiką ir praktiką formuoja nacionalinės akademinės visų lygių institucijos. Lietuvoje mokslo produkcijos vertinimas išlieka problemiškas. Ypač tai pastebima instituciniu lygmeniu. Panaikinus habilitacijos procedūrą, užderėjo naujų profesorių derlius. Tokia gausa galėtų nestebinti, jei būtų aišku, kad žmonės yra nusipelnę aukščiausių įvertinimų. Tačiau taip dažnai nėra. Ypač tai ryšku socialinių ir humanitarinių mokslų srityje, kur tarptautiškumas tėra tik tolumas ir nepasiekiamas idealas. Užtenka paskelbti keletą vietinės reikšmės publikacijų vietiniuose abejotinos mokslinės vertės leidiniuose, ir aukštas postas bei pareigos beveik garantuotos. Tiesa, dar reikia demonstruoti įmanomai didžiausią lojalumą institucijos vadovybei. Taigi formuojama politika akademinė pareigų užėmimo srityje, atrodo, prasilenkia su tarptautine praktika. Apie tai autoriaus jau buvo rašyta anksčiau (http://www.technologijos.lt/n/zmonių_pasaulis/S-16329/straipsnis/Vincentas-Lamanuskas-Mokslines-veiklos-vertinimas:-tarp-kokybes-ir-mokslo-imitavimo?l=1&p=1).

Serbijos atstovas Pero Šipka minėtoje konferencijoje aptarė mokslinių žurnalų leidybos klausimus. Įdomu tai, kad Serbijos studijų ir mokslo kokybės vertinimo centras (CEON/CEES) išskirtinį dėmesį skiria mokslinių žurnalų leidybai ir žurnalų vertinimui. Verta sutikti su P. Šipkos nuomone, kad nekokybiška leidyba trukdo žurnalams būti prestižiniams, patikimiems, tokie leidiniai neturi reikiamos įtakos akademinėi veiklai plėtoti. Lietuvai šis klausimas itin aktualus. Tiesa, kad Lietuvoje yra aukštą mokslinį statusą įgijusių mokslo žurnalų. Logiška, kad jų daugiau fizinių ir technologijos mokslų srityje. Kur kas mažiau tokių leidinių – socialinių ir humanitarinių mokslų srityje. Viena vertus, tai suprantama, kita vertus, rodo nepakankamą akademinė institucijų rūpinimąsi mokslo prestižu ir sklaida. Juk paradoksalu, kai mokslinių leidinių redaktorais parenkami „savi“, „patogūs“ žmonės, neretai abejotinos mokslinės reputacijos, neturintys jokios tarptautinės patirties, ir, kas visai keista, iš esmės nevaldantys užsienio kalbų, ypač anglų, kuri yra pripažinta mokslo kalba. Tuomet nenuostabu, kad tokie leidiniai tampa tik mokesčių mokėtojų lėšų švaistymu, redakcinės kolegijos nariai publikuoja savus pseudostraipsnius, kurie dažniausiai neatitinka elementarių akademinė standartų. To-

kiais leidiniais naudojamosi įgyjant mokslo laipsnius, pareigas ar kitas privilegijas. Yra ir praktinis aspektas. Tokie leidiniai visiškai priklausomi nuo akademinės konjunktūros, finansuojami universitetų, todėl negali likti nepriklausomi. Priešingai, nepriklausomi mokslo leidiniai jokios paramos negauna. Šiuo požiūriu Serbijos patirtis vertinant mokslo žurnalus galėtų būti puikus praktinis pavyzdys. Jų parengtas mokslo žurnalų kokybės užtikrinimo modelis (angl. *SEESAmE: South East European Science Ameliorated through Evaluation*) vertas dėmesio ir detalesnės analizės.

Mokslo žurnalų vertinimas itin reikšmingas. Daugėja atvejų, kai plagijuojami ne tik mokslo straipsniai, bet ir žurnalai. Dažnai prisidengiama gana žinomo leidinio vardu ir įsteigiamas nelegalus „klonas“ (angl. *fake journal*). Praėjusių metų rudenį kaip tik tokį atvejį aptarėme su kolega iš Trnavos universiteto (Slovakija) dr. P. Prokopu. Jis ketino pateikti parengtą straipsnį Austrijoje leidžiamam žurnalui „Wulfenia“. Tačiau greitai buvo išsiaiškinta, kad tai klastotė (<https://www.facebook.com/researchcenterfortrainingdevelopment/posts/221995084600819>). Tikroji minėto žurnalo interneto svetainė yra http://www.landesmuseum.ktn.gv.at/210226w_DE.htm?seite=15. O suklustotas variantas turi visai kitą internetinį adresą (<http://www.multidisciplinarywulfenia.org/>), kuris veikia iki šiol (žr. 2014-04-09). Anksčiau buvo naudoti dar keli internetiniai adresai (www.wulfenijournal.at; www.wulfenijournal.com), tačiau jie šiuo metu neveikia. Internete galima rasti ir daugiau įspėjimų dėl šio žurnalo (<http://umithc.blogspot.com/2013/02/the-fake-journal-wulfenia.html>). Pateikiama informacija, kad Austrijos policija atlieka tyrimą (<http://www.scienceguide.nl/201303/you-think-this-journal-is-real.aspx>). Išsamesnė informacija apie netinkamus žurnalus ir jų leidėjus pateikiama svetainėje <http://scholarlyoa.com/>. Viena vertus, tai susiję su vadinamuoju *Open-Access* modeliu, kuris siekia mokslinę produkciją padaryti prieinamesnę ir matomesnę. Kita vertus, išlieka tokios mokslo produkcijos patikimumo problema.

Minėtoje konferencijoje dr. Ulf Sandström iš Švedijos Karališkojo technologijų instituto aptarė mokslininkų skatinimo skelbti publikacijas sistemą ir problemas. Aki-vaizdu, kad mokslininkai, kurie skelbia savo darbus prestižiniuose mokslo leidiniuose, siekia būti įvertinti ir pripažinti akademinėje bendruomenėje. Be to, tai neabejotinas būdas. Žinoma, tokio reikalavimo negalima absoliutinti. Tam tikrose mokslų srityse skelbti tyrimų rezultatus tarptautiniu mastu sudėtinga, o kartais netikslinga. Ypač humanitarinių mokslų, kurie orientuoti į regioninę problematiką. Vis dėlto mokslinis lygis ar darbų vertingumas menkesnis. Taip pat neteisinga būtų tokį argumentą laikyti visuotiniu. Tai lemia tam tikros mokslininkų dalies uždaramą, nes tyrėjai dažniausiai savo darbus skelbia vietiniuose leidiniuose, kurių sklaida ir matomumas menkas. Svarbu, kad neretai toks argumentas išsakomas siekiant pateisinti menką mokslinį aktyvumą, pasyvumą ar tiesiog neveiklumą ir tingumą. Kam stengtis, jei pareigas ar mokslinius laipsnius galima įgyti ir už vietinės reikšmės „rašinėlius“ pseudotemomis. Gana tikslią poziciją yra išsakęs buvęs Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. E. Butkus (<http://www.dialogas.com/laikrasti/edukologijos-mokslo-nera/>), teigdamas, kad, pvz., edukologijos mokslo kaip tokio išvis nėra ir negali būti. Nors tokia pozicija kontroversiška, visgi verta dėmesio. Edukologija, kaip pažinimo sritis, Lietuvoje yra visiškai sumenkinta ir toliau menkinama. Neoficialiai teigiama, kad kai žmogus netinka kur nors kitur, jis tampa edukologu. Peržiūrėjus per pastaruosius keletą metų Lietuvoje gintų edukologijos krypties disertacijų tematiką, tokia pozicija dar labiau sustiprėja. Daugeliu atveju tokie darbai tėra menkos vertės kompiliaciniai rašinėliai apie bet ką. Žinoma, tai pridengiama skambiomis frazėmis – „paradigmomis“, „prieigomis“, „diskursais“ ir t. t. Esmės tai nekeičia. Kadangi

vertinimas išlieka „savųjų“ rankose, yra neobjektyvus, tokios disertacijos sėkmingai kepašamos, o jauni žmonės, pretenduojantys į garbingą mokslininkų luomą, susiformuoja klaidingą supratimą apie mokslinę veiklą apskritai. Siekiai ir lūkesčiai tampa minimalūs. Kokia prasmė stengtis, jei laipsnius, pareigas ir postus bus galima įgyti už menkavertes rašliavas, kai kuriais atvejais ir už plagiatų. Tokių pavyzdžių Lietuvoje apstu (<http://www.15min.lt/naujiena/studentu-zona/karstos-zinios/likus-vos-savaitei-iki-diplo-mu-iteikimo-vdu-skandalas-del-plagiato-234-227543>; <http://www.technologijos.lt/nmtl/S-12699/straipsnis/Kauno-technologijos-universitetas-niekaip-neissprendzia-plagiato-istorijos-Video?l=1&p=1>; <http://www.delfi.lt/news/daily/education/siauliu-universitete-plagiato-skandalas.d?id=61855065>). Jie pagrindžia poziciją, kad mokslo vertinimui turi būti skiriamas kur kas rimtesnis dėmesys, o mokslinės veiklos ir mokslo produkcijos vertinimo kriterijai turi būti peržiūrėti ir sugriežtinti.

R. Florianas iš Rumunijos pristatė mokslo vertinimo padėtį šalyje. Jis akcentavo, kad 2011 metais atliktos rimtos ir esminės mokslo vertinimo reformos. Mokslo vertinimas laikomas svarbiausiu reformų elementu. Čia pravartu paminti, kad, priešingai nei Lietuva, Rumunija įvedė habilitacijos procedūrą, kuri laikoma pagrindiniu elementu siekiant profesoriaus pareigų universitete. Rumunams tai svarbu, nes dar 2012 metais šalies švietimo ministras buvo apkaltintas plagijavimu (http://www.alfa.lt/straipsnis/15055182/Komisija..buves.Rumunijos.svietimo.ministras.nuplagijavo.kelis.mokslinius.straipsnius=2012-09-06_15-11/#.U0ZR1suKBWI). Dr. Florianas pristatė įdomią ir naudingą sistemą, pavadintą „Epistemio“. Tai išties inovatyvus įrankis mokslinėms publikacijoms valdyti tiek individualiu, tiek instituciniu lygmeniu. Plačiau apie minėtą technologinį sprendimą galima rasti svetainėje adresu <http://epistemio.com/>.

Estijos mokslo tarybos atstovė Ülle Must aptarė Baltijos šalių mokslą globaliame pasaulyje. Viena iš pagrindinių pranešimo tezių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos mokslininkų bendradarbiavimas nėra glaudus. Išlieka stipri šių šalių izoliacija ar netgi orientavimasis į skirtingus standartus. Vis dėlto glaudesnis Baltijos šalių mokslininkų bendradarbiavimas galėtų sustiprinti Baltijos regiono pozicijas akademinėje rinkoje. Tam trukdo ne tik kultūriniai, bet ir politiniai veiksniai. Socialinių mokslų srityje toks bendradarbiavimas labai kuklus.

Toks trumpas kai kurių mokslo vertinimo klausimų aptarimas rodo, kad ši sritis reikalauja išskirtinio dėmesio pačiais įvairiausiais lygmenimis. Mokslo vertinimui kur kas didesnę dėmesį turėtų skirti Lietuvos mokslo taryba. Praktika rodo, kad aukštosios mokyklos dar nėra pasirengusios atsakingai vertinti mokslinės produkcijos. Trūksta patikimumo, kompetencijų, skaidrumo. Neretai toks procesas yra tik parodomasis, nevalidus. Prisdengiama pačiais minimaliausiais kriterijais, atliekama elementari „publikacijų buhalterija“. Jei reikiamas skaičius yra – viskas gerai ir asmens pareigos gali būti pakaukštintos, skirtas didesnis atlyginimas. Realus indėlis nerūpi. Tuomet kepašamos publikacijos dėl publikacijos. Manau, kad nepaisant įvairių interpretacijų, tikrąją mokslininko ir jo darbų vertę parodo publikacijos akademinėje bendruomenėje pripažintuose tarptautiniuose ir nepriklausomuose mokslo žurnaluose. Tai jokiū būdu nereiškia, kad nereikalingos kitokio lygmens publikacijos. Kiekviena publikacija turi savo auditoriją, paskirtį ir t. t. Kai kalba eina apie kvalifikacinius parametrus, neišvengiamai turime vadovautis visuotinai pripažintais mokslo standartais.

Summary

SCIENCE EVALUATION: SOME FEATURES

Vincentas Lamanuskas

University of Siauliai, Lithuania

Scientific work evaluation is becoming an urgent and even a sharp question, raising various discussions as never before. Science, in some sense, has strong immunity, but in recent years, it has been rapidly weakened both internally and externally. Of course, we have to believe, that universities will understand that it is firstly on them to save and strengthen both quality of activities and prestige and develop real but not demonstrated science. Europe “has been having a headache” for a long time thinking how to withstand ever - strengthening competition with such regions as North America (especially USA), South-east Asia and so on.

It is obvious, that plenty of science work ranking and evaluation systems exist. On the other hand, it is doubtful if any of them is suitable for the whole science direction, science work and university type variety or for other evaluation purposes. In spite of various contradictions, evaluation systems have to be improved, elements, having negative influence have to be sought to eliminate.

The Conference ‘Technologies Transforming Research Assessment’ took place in Vilnius on March 19, 2014. The attention of the conference was paid to the new and effective technologies of an assessment of scientific publications. One of such technologies ‘Epistemio’. It was stated that it is an effective instrument to manage institutional lists of publications (<http://www.epistemio.com>). The Snowball Metrics initiative was also introduced. Elsevier’s new generation of SciVal was presented.

The evaluation of scientific publications requires to keep the transparency and reliability of the process. On the other hand, universities have to create optimal conditions to all the scientist for scientific activity, to develop encouragement mechanisms.

Thus, science quality, science policy formation and other related questions are very urgent in Lithuania. There is no clear and distinct science policy formation mechanism. The expansion of science seeking only pragmatic aims leads only to a deadlock. Science, first of all, is cognition, creation of knowledge. Therefore, it is necessary to keep and develop science for the sake of cognition but not just for money.

Key words: evaluation technologies, science evaluation, science policy.

Received 05 March 2014; accepted 21 March 2014

Vincentas Lamanuskas

Professor, Department of Education, Siauliai University, P. Visinskio Street 25,
LT-76351 Siauliai, Lithuania

E-mail: v.lamanuskas@ef.su.lt

Website: <http://www.lamanuskas.puslapiai.lt>